

változtató folyamatába. Pável atyja még felakasztja magát, amikor a végrehajtó elhajtja utolsó marháját, Pávelt azonban nem sujtja földre többé semmi.

Jilemnicky a szlovenszkói falu mai valóságát bontja elénk. Teljes megragadás ez, de első megragadás, amikor az üde frissesség és az ábrázoló plaszticitás még kiirthatatlanul változik a provincializmus **sutasá-**gaival. De még így is nagy tett, nagy esemény ez a regény, mely a Malik márkájával megérdemelten érte el a világrangot. De ezt az értéket magyaroknak elárulni nem szabad. A szlovenszkói magyar író, aki nem akar tudni itteni küldetéséről, aki nem akar és nem tud a korianyag magyar lelkiismereti emberévé kristályosodni, fanyalogva fordul el Jilemnicky alakjától és *Farkas István*, ez a minden lében dilettáns akarnok — a budapesti *Válasz* januári számában — a magyar közönséget a háború utáni szlovák irodalomról „tájékoztatva” tudatosan hallgatja el Jilemnicky nevét és tettét. A Kukucin-nál megrekedt Farkas István és az a magyar közönség, melynek Szlovenszkó még ma is: Mikszáth, tót atyafiak és jó palócok — egymásra találtak. A szociális realizmus szlovák reprezentánsának — Jilemnickynek — ebben a társaságban nem is lehet semmi keresnivalója.

Fábry, Zoltán

MAGYAR KÖNYV A NÉMET NEMZETISZOCIALIZMUSRÓL. Horner Miklós tanulmányt írt a német nemzeti szocializmus útrjáról.¹ Ez a közel ötven oldalas munka nem az eredeti megállapítások könyve, bár az ésszerű szempontok nem hiányoznak belőle és a dolgok dialektikus összefüggései sem maradnak benne megvilágítatlanul. A téma természetében rejlik, hogy inkább helyzetismertetés, mint elmélkedés és okosan teszi az író, hogy nagyobb súlyt helyez a tényekre, mint a feltevésekre, akkor, amidőn a tények helyes csoportosítása, ha nem is eredetien ható, de történelmileg elfogadható érveket nyújt arra a kérdésre, hogy minden miért történt úgy, ahogyan történt.

Horner megjelöli a forrásait, számos helyről bányásza össze tanulmányai anyagát. Könyvének nem utolsó érdeme éppen az, hogy bár rengeteg adatot használ fel, olvasmányosságát ezzel nem terheli és ép' ezért a német kérdés megvilágítását a széles olvasóközönség számára feltétlenül közelebb viszi.

A munka gerince az a gondolatmenet, amely felfedi azokat az okokat, amelyeknek egyenes következménye a náciizmus győzelme volt. Első és alapvető ok a szerző szerint Németország gazdasági strukturájában rejtett. Az európai kapitalizmus általános piacválsága, amely Németországot lakossága összetételénél fogva erősebben érintette, mint a többi ipari államot. A szociáldemokrácia szerepe, melynek léte összeforrt a nagytőke és a szakszervezetek békés együttműködésének gondolatával és a gazdasági válság következtében politikai hanyatlásnak indult. A párt munkanélküli tömegei és az elszegényedéstől féltő kispolgárság együtt elpártoltak a szociáldemokráciától és a nemzeti szocialista mozgalomhoz csatlakoztak. Továbbá a weimari Németország „legsúlyosabb vétke”, amely abban jelentkezett, hogy nem valósította meg Németország egységesítését, mivel ép' ez a körülmény nagyban segítette a nemzeti szocialisták szervezkedési lehetőségeit azzal, hogy kikerültek a porosz ellenőrzés hatóköréből.

Horner nem bánik éppen keztyűs kézzel a felelős szociáldemokráciával, Noske, és a pártbürokrácia szégyenletes szerepét leplezetlenül elismétli a történelmi hűségnek megfelelően. Elmondja azt is, hogy a szd. szakszer-

¹ Horner Miklós; *A német nemzetiszocializmus útja*. Studió kiadás. Budapest 1936,

vezetek államfenntartó szerepe miként öltött hivatalos színezetet a háború alatt és hogy éppen ez a körülmény cáfolja egyben a Dolchstoss-legendát, mert hiszen egyedül a szociáldemokrata párt vagy helyesebben a szakszervezetek organizációja jelentett olyan gerincet, amelyre az államhatalom támaszkodhatott.

Horner kétségtelenül igen jó érzékkel csoportosítja azokat az okokat, amelyek a nácizmus utját előkészítették. Könyve bár nem időrendben sorakoztatott oknyomozó történelem, hanem szociológiai tanulmány, mégis észrevehetően nélkülözi ép' annak a döntő etappnak az elemzését, amely végső győzelmet biztosított a nácizmusnak. Könyve bevezetőjének utolsó szakaszában nagy vonásokban utal az eseményekre, de végül is a kérdés tárgyalása folyamán elejti a témát. „A német nép elszánt embereket kívánt, — írja — hogy kivezessék kétségbeejtő zsákuccájából és mindegy volt neki, hol találja meg ezeket. A hangsúly nem a nemzeti szocialistákon volt és nem azokon van tulajdonképpen ma sem. Azok buktak el, akik a világháborút követő összeomlás politikai s lélektani lehetőségeit nem tudták felhasználni arra, hogy Németország életét egészségesebb alapokra helyezték és akik a 920-as évek: közepének és végének jó konjunktúrája alatt nem látták előre a közelgő válságot.”

A közelmúlt német történelméről beszélve talán mégse elég megemlékezni csupán azokról, akik győztek s akik a bűnös bukásért felelősek. A szociális harcnak érdekelt tömegei is vannak és olyanok is, akik küzdöttek a nácizmus ellen és nem vonultak félre 1932 júliusában. Az érem két oldalát látjuk. Ami kimaradt, az tulajdonképpen a történelem mozgató ereje. Az osztályharc.

És mégis Horner könyvének nem annyira hibái, mint hiányai vannak. Mert amit megír, az általában igaz is és helyes is. A nácizmus kritikája is ilyen. Igen érdekesen fejtegeti, hogy mennyire nem a gazdasági program a német nemzeti szocializmus leglényegesebb oldala. Megkockáztatja azt az állítást is, hogy a nagyipar és a nagybirtok előtt nem, ez tette kívánatossá uralomrajutását. És ezt be is bizonyítja... Mert éppen az kellett a nácizmusban, ami nem volt benne: a gazdasági programnélküliség. Hogy a nácik 24. pontja „a közérdek a magánérdek előtt”, ez igazán nem hathatott a kinyilatkoztatás erejével. Olyan pártprogram, írja szellemesen Horner, még nem akadt, amely ennek az ellenkezőjét hirdette volna. „A munkanélküli jövedelem elleni jelszó sem ijesztő, mert szempont dolga, mit nevez valaki fáradságnélküli: pénzkeresésnek. Ha a nemzeti szocialisták kijelentik, hogy az igazi, azaz német alkotó vállalkozó tevékenységét hasznos munkának tekinti és csak a spekulációs jövedelem, érdemtelen, akkor nincs baj, mert egy északi német ember nyilvánvalóan nem spekulál. Ő vagonát kizárólag faji és emberi felsőbbségének köszönheti.”

Horner itt igazat állít. Idézi Frick thüringiai minisztert, aki így érvelt: „Istennek hála, hogy nekünk nincs gazdasági programunk. Mi német politikát akarunk csinálni és kereken elutasítjuk azt a durva materializmust, mely csak a gazdasági program felőli kérdezősködésekben rejlik.”

Mi volt hát mégis az oka, hogy a finansztőke Hitler mögé állt, vetődik fel a kérdés. És Horner meglepő, de helytálló feleletet ad: „A, nemzeti szocialista mozgalom forradalmi beállítottsága miatt felelt meg a nagytőke céljainak, mert a monopóliumok intézményesítése elé tornyosuló akadályokat, mint amilyen az iparszabadság intézménye is, nem lehetett demokratikus uton megszüntetni.” A nemzeti szocializmus ebben az értelemben jelentett forradalmat, hogy a: kapitalizmust megszabadította némely terhes korlátjától, köztük a legterhesebbtől, a szabad-versenytől és szabaddá tette az utat a monopolkapitalizmus irányában.

László

Horner érinti Ottó Strasser, Feder, Reupke és Hans Freyer elméleteit. Az ideológiai alátámasztás ismertetését jól végzi, csak ott következik ismét nagy hiányosság, ahol a fajiság kérdéséhez elérkezik. Helyes megállapítást tesz, hogy „A német fajiság eszméjére... nemcsak mint imperialisztikus lendítőerőre van szükségük Németország mai urainak, hanem fontos belpolitikai és nemzetgazdasági szerepe van a mindennek fölé helyezett fajiság gondolatának” — írja, de itt, ahol a zsidókérdés számottevő problémájára való utalásnak és legalább is rövid elemzésének kellene következnie, Horner így siklik el a kérdés felett megmagyarázhatatlan felületességgel: „Többek közt a vallást is vele (a fajiság gondolatával) akarják pótolni, mert a keresztény egyházak, de főleg a katolicizmus világnézete nem felel meg a német hódítás céljának” Itt a homály teljessé lesz, mert jól tudjuk, hogy az imperializmusnak a katolicizmus sose volt akadályozója, hanem ott lehetett találni mind a két oldalon, a szembelevő fegyverek mellett. Más szempont volna persze éppen annak a kihangsúlyozása, hogy a katolicizmussal való szembehelyezkedés a faji politika zavartalansága miatt történt, mert az, egyház univerzális elveket követ és a faji megkülönböztetés politikája alapvetően ellentétben áll a katolikus egyház megkeresztelési és téritési dogmatizmusával.

Mindezek ellenére is Horner Miklós tanulmánya feltétlen figyelmet érdemel, mert tájékozottsága szembetűnő ott, ahol nem kerüli el a tárgyat, hanem egyenesen a kérdés tisztázására törekszik.

(Budapest)

Ujvári

László

A BAUMGARTEN-DIJ szétosztásakor évről-évre megismétlődő polémákat figyelve, már igazán nem elég *csak* számonkérni a: díj kuratóriumától azt a módot, ahogy a, Baumgarten-díjazás ügyét kezeli. Már nem elég a néma szemlélődés kézlegyintő magatartása. A díj körül a magyar irodalom egy újabb rákos szövődménye keletkezett, — két szempontból is. Egyfelől a, magyar irodalom kritikai szellemét, másfelől a magyar írógerinçet rágia a súlyos kór. Már fel kell zudulni, s újból és újból tudatosítani, hele dobolni a magyar írás ügyéért érdeklődő köztudat jobbik felébe és követelni, hogy Baumgarten Ferenc tekintélyes alapítványát ne a minden kritika nélküli s a magyar irodalmi valósággal már semmiféle eleven kapcsolattal nem bíró direktórium ossza ki a kuratórium felfogása szerint „jó fiuk”-nak, hanem vegye számba — az alapítvány szellemében — azokat a tehetségeket, akik azonkívül, hogy semmiféle irányból sem támogatott tiszta eszményekért küzdenek, épp ezért nyomorult; helyzetükben rászorulnak az: alapítvány támogatására. Távol áll tőlünk pl. a Baumgarten-díj idei elosztásának bírálata azért, mert nem olyan írókat jutalmaztak, akik a Korunk irodalmi felfogásával azonosítják magukat. Nem értenők az összefüggéseket, ha ilyesmit követelnénk. Nagyon jól tudjuk, hogy ki és kiknek alapította a díjat s azt is tudjuk, hogy az alapító óhajait mennyire megnyirbálta a magyar kultuszminisztérium. Viszont ezek ellenére sem hallgathatjuk el, hogy a Baumgarten-díj kuratóriuma még a magyar középső rétegek irodalmát sem ismeri. Már nem is valami klikk, hanem tisztára valami szeszélyes, a mai magyar irodalmat semmikép' sem ismerő személy szellemében itél, — akkor, amikor számos olyan magyar író nevezhető meg, aki számára a Baumgarten-díj jelentené egyedül a zavartalan alkotás lehetőségét. Tudunk olyan egész marékra való magyar íróról, akik halvány reményt sem táplálhatnak holmi egyetemi magántanárság, lektori állás, segédtanárkodás vagy más, biztos ellátású jövedelemre s akik holnapját legfőljebb a, tej árának változása, vagy a bérelt három holdon termett kukoricafőlösleg piaci árfolyama méri ki szükösen, vagy még a szükösnél is szükösebben. Vagy még csak ennyi sem: